

In mijn jonge jaren kon het Oostendse kind vanaf zijn prilste jeugd zijn geboortestad als havenstad ervaren.

In de novembermist, sprot- en haringweer zegden de oudere Oostendenaars, was het een lawaai en geroep van jewelste langs de kaai en rond de "cirk", de oude vismijn. De treinen schoven langzaam voorbij de visserijdokken waar de zilveren vis werd opgeschept rechtstreeks uit de boot op de wagens, om ergens ver in Duitsland gerookt of tot mest verwerkt te worden. We liepen door dat bedrijf heen en voelden er ons deel van. We hoorden tussendoor de belleboei en de misthoorns in de verte.

De thans verdwenen visserscafés hadden volop trek en serveerden, met alle lichten aan, schuimende pinten aan de vissers en sjouwers die even kwamen verpozen. Bij Bubbeline was 't volle bak.

Havenstad Oostende ! Ook waar, in de bassijns, met het goede weer, de vreemde oorlogsbodems op bezoek kwamen en jong en oud er aan boord mocht komen om er de nodige uitleg te krijgen van rappe matrozen, vooral rap om met het jong vrouwvolk hun welsprekendheid te spenderen. En soms, bij zwaar bezoek van Amerikaanse kanjers, de rush van de vreemde matrozen naar een kort straatje in het centrum, straatje dat nu niet meer kort heet, maar er onverschillig bij ligt te liggen.

Havenstad Oostende, met de houtboten van Snauwaert en Dewerd, uit verre havens gekomen : met de sierlijke guanoboten, elegante clippers vanuit het verre Chili, waarnaartoe we 's zondags aan vaders hand gingen kijken, vanop de "tettebrug", die nu wel definitief beroofd is van de bronzen damesbeelden wier weelderige boezems de naam aan de brug gaven en wier brons door de Duitse bezetter in de Eerste Wereldoorlog tot kogels en obussen werden gesmolten.

Havenstad Oostende, met de geur van pik en teer op de "Werf", waar de boten van de Panesi's en consoorten werden gebouwd langs de boorden van een nooit voltooide derde bassijn, thans opgevuld ten gerieve van verkeer en bureaucratie ... En de oude, getaande vissers op uitkijk bij de "permerence" aan de reddingsboot, wachtend op het binnenlopen van de schuiten die het tempeest vluchtten. De nettenbreidsters op de kaai, in hun typische plunje dat toen nog echt was en niet folkloristisch, met hun schelle stemmen het nieuws van de dag uitwisselend en commentierend.

Havenstad Oostende, met vissers op zwier, na een voorspoedige vangst, in open "calèche" en Teutteut met zijn akkordeon vooraan op de bok, om al de kappeltjes te doen volgens traditie : "een cent in twee en een pint in één teusje uit"...

Vissershaven, waar de vis nog direct van het schip op de vismarkt kwam of door pertige visleursters aan de huisdeur werd gebracht aan prijzen die nu onvergelijkbaar zijn, waar de garnaal altijd vers was en geen dagen te duur in de winkel moest liggen om aan toeristen te worden opgesolferd ...

De visserijhaven plakte aan de stad, plakte aan de ganse bevolking, daar waar ze nu grotendeels naar de overkant is verwezen en de vissersbevolking en de zeelui verstrooid in diaspora geen eigen woonwijk meer hebben.

Ik vraag me soms af of de huidige schooljeugd, ondanks de sierlijkheid van de talrijke plezierboten die nu de bassijns vullen en ondanks de talrijke in- en uitvarende maalboten, nog de haven als destijds kunnen aanvoelen ? En nochtans, wat een glorie en een rijkdom heeft de haven de stad niet doen beleven.

Het begon allemaal met een onbeduidend vissersdorp, Oostende-ter-Streep, waar een handvol vissers zo duchtig zich roerden dat reeds in 1267 Margareta van Konstantinopel hen stadsrechten en privilegiën schonk. Maar de schepen van alle slag en tonnage bleven op de rede liggen of lagen, vnl. de vissersschuiten, op het strand vóór de duinen. Er groeide een stad, die slechts in 1446 een echte haven kreeg, een haven die achter de stad doorliep ongeveer op de ganse lengte, waar nu de dijk tussen de huidige Kemmelbergstraat en het monument der zeelieden zich uitstrekt, met een haventoeegang die even ten Westen van de Kemmelbergstraat de haven indraaide.

Ondanks tempeesten en overstromingen, oorlogswoede en zeeroverij, waar de brave Oostendenaars soms aan meededen, bloeide de stad dankzij haar haven. Het haringkaken en het in gebruik nemen van een nieuw scheepsmodel, de haringbuis, zouden roem en rijkdom brengen. De Oostendse haring kwam op de rijkste tafelen. De hertog van Leipzig deed ze speciaal uit Oostende komen en de hertog van Kastilië bestelde alhier zijn steur, zijn oesters en zijn Engels bier. De visserij maakte van Oostende het centrum van de visverkoop voor Vlaanderen, waar zelfs die van Damme hun vis kwamen verkopen. En wonder boven wonder de stadsfinanciën bloeiden mee, wat te Oostende niet altijd het geval was.

De drie zeesteden van het Westen, Duinkerke, Nieuwpoort en Oostende verstonden mekaar om zich te verdedigen tegen zeerovers, concurrenten die de vismerken vervalsten en andere valse handelspraktijken. Op één jaar tijd, in 1542, kwamen de afgevaardigden van de drie steden, eventjes maar twintigmaal bijeen te Nieuwpoort om dergelijke problemen te bespreken : wat hen toeliet lekker te eten en te drinken in het goed gereputeerde restaurant de "Paegay". Ook de Oostendenaars van weleer hebben steeds de goede restaurants gevonden ...

In de 16de eeuw begon ook de koopvaardij zich goed te ontwikkelen. De Oostendenaars varen tot Danzig en Königsberg. De strijd tegen Spanje zal dit alles doen veranderen.

De godsdienstige beroerten raken de stad, waar de haven zeker vreemde ideeën gemakkelijk opvangt. Al kende de stad geen beeldenstorm, toch zijn er de eerste ketters, onder wie een zekere Jan Piers en zuster Anna, die verbannen worden en hun goederen verbeurd zien verklaren. Niets te zien natuurlijk met onze burgemeester van vandaag.

De haven van Oostende wordt door de Spanjaarden gebruikt tegen de watergeuzen, tot wanneer de stad zich schaart aan de zijde der opstandelingen en bezet wordt door de troepen van de Prins van Oranje.

Dit is de grote breuk met het verleden.

Oostende wordt vanaf 1576 het geduchte roofnest van de Geuzen. Men noemt het "onvallich nest", "speloncke der dieren ende moordenaren", "het roofcot van Oostende" ... De stad wordt uiteindelijk belegerd door de troepen van Albert en Isabella, de aartshertogen die het bewind over onze gewesten in handen kregen.

De oude stad, gelegen ongeveer vóór de huidige dijk, tussen Kursaal en het monument der zeelieden, die reeds geteisterd werd door een overstroming, kende in 1580 een doorbraak der golven aan de Oostkant en zo ontstond de "geule" die vandaag de dag nog ligt tussen onze twee staketsels. Die geule, gelegen ten Oosten van de stad, wordt verbreed en bevaarbaar gemaakt wegens de toevoer ter zee van de bevoorrading voor de belegerden, daar de Westkant was afgesneden omdat de vijand zich daar opgesteld had.

Dit beleg zal het lot bepalen van een gans nieuw Oostende : een nieuwe haven, een nieuwe stad en nieuwe inwoners, want wat overbleef van de oude families vertrok met de Geuzentropen na de overgave van wat het nieuwe Troje werd geheten, en 1604. Het beleg gaf trouwens het ontstaan aan een legende, de legende van de "couleur Isabelle". De aartshertogin Isabella zou een gelofte hebben afgelegd

om haar hemd niet uit te doen vooraleer de stad zou ingenomen zijn geweest ; toen ze het hemd eindelijk mocht uittrekken, had het, zegt de legende, een kleur gekregen die sindsdien couleur Isabelle wordt geheten. Wat de aartshertog daarvan dacht, wordt nergens vermeld ...

De ganse 17de eeuw en tot 1715, wordt de haven weer het levenscentrum van de stad. Het was een eeuw waar militair gedoe en handels- en visserijbedrijf elkaar afwisselen of aanvullen.

Deze eeuw is vooral de eeuw van de Oostendse kaperij. De haven was een soort militaire voorpost, een marinebasis, van Duinkerke onder het Spaanse bewind, tot aan de val van Duinkerke en 1658. Een zetel van de Admiraliteit van Vlaanderen zal er gevestigd blijven tot aan de Franse tijd.

De rijkdom van de stad groeide aan door de haven. De kronijke van Vlaenderen schrijft over de toenmalige kaperij met een vleugje hoogmoed en overdrijving "dat het niet te verwonderen zoude wezen, waert dat de daken en deuren van d'Huyzen met goed en zilver afgezet waeren ...". Vlaamse konvooschepen uitgereed door de Staten van Vlaanderen beschermden vanuit Oostende de koopvaart, varen zelf op koopvaardij : en kapen ondertussen ook een beetje.

Maar de ware bloeitijd moest nog komen, in de 18de eeuw.

Ondanks heel wat oorlogsgebeuren, dat in de haven massa's troepen doet ontschepen en inschepen, kent de haven een eerste enorme drukte met de handel op Oost-Indië na de oprichting van de Oostendse Compagnie in 1723.

Na de ontbinding van de Compagnie onder druk van Holland en Engeland, werden de haveninstallaties uitgebreid en verbeterd, zodat men volop gereed was om te profiteren als neutrale haven van de oorlog tussen Frankrijk en Engeland en van de contrabande van Engelse kooplui naar de Amerikaanse rebellen. Bij decreet van de keizer van Oostenrijk van 16/12/1778 bekomt de stad immers "oorlof om in haere Haven alle Engelsche Blouwers of smokkelaers te ontvangen"...

Wanneer de stad in 1781 tot vrijhaven wordt verklaard, kent de bloei geen einde meer. Men richt een beurs op, een verzekeringsmaatschappij, een wisselbank. De bevolking groeide zozeer aan dat door de toeloop van vermogende zakenlui de arme mensen de huurprijzen voor hun woningen niet meer konden betalen wegens de vreemde concurrentie. De aanwezigheid van talrijke Engelsen brengt zelfs mee de oprichting van een protestantse tempel.

J.B. VERLOOY in zijn beroemde Verhandeling op d'Onacht der moederlijke Tael", telt Oostende onder de elf schoonste Vlaamse steden waar op de koop toe "'t Vlaems is versterkt". Men had klaarblijkelijk geen moeite met de moedertaal te Oostende in die tijd ... De havenstad Oostende kende een hoogtepunt.

Intussen vaarden geregeld zogenaamde "packet-boten" tussen Oostende en Engeland : een nieuw bedrijf ontstond dat uitgroeide naar onze officiële dienst van de maaltboten tussen Oostende en Dover.

De havenstad Oostende had zo'n reputatie gekregen dat de Franse revolutionairen na hun revolutie het bezit van de Oostendse haven beschouwden als van levensbelang en een vlugge verovering ervan hen noodzakelijk scheen om te beletten dat de Engelsen er een vlootbasis van zouden maken. Wat dan ook gebeurde.

Met het Hollandse Bewind bloeide de haven als vissershaven opnieuw op. Nieuwe schepen en nieuwe visserijmethoden revolutioneerden het bedrijf.

Bovendien kenden rond het midden der eeuw de maaltboten een Europees succes en voerden uit alle hoeken van Europa duizenden reizigers naar en vanuit Engeland aan. Ontelbare Duitsers, Russen, Oostenrijkers transiteren door Oostende. De familie van de bekende Friedrich Engels, compagnon van Karel Marx, reist geregeld via Oostende naar Dover. Rond het midden der eeuw werd de haven tevens een bezienswaardigheid voor de talloze toeristen en badgasten die Oostende kwamen

bezoeken en die van Oostende de Reine des Plages, de Koningin der Badsteden maakten. Een nieuwe weelde meldde zich aan, die maar weinig te zien heeft met de vissersbevolking, doch alleen deze maar wat medelijdend gaat bekijken als een toeristische curiositeit. Intussen kon men op alle internationale menu's soles d'Ostende vinden en huîtres d'Ostende. Het aanleggen van een net van spoorlijnen zou niet enkel het vreemdelingenverkeer doen toenemen, maar zou ook de havenbedrijvigheid begunstigen wegens het snelle vervoer naar en vanuit het binnenland.

De haven kende na 1830 de ene revolutie na de andere : het stoomschip, de dieselmotor, het verdwijnen van de houten vissersboten die op de grote vaart vervangen werden door de trawlers, nieuwe visserijmethoden, allerlei modernisering van haven en scheepvaart stopten nooit de ontwikkeling van de havenbedrijvigheid, al waren er hoogten en laagten en zelfs dramatische episodes.

Zo kende elke Oostendenaar van kindsbeen af het dramatisch verhaal van de vissersopstand van 1887, wanneer een reeks incidenten veroorzaakt door de Engelse invoer van vis, uitliepen op een schietpartij vanwege de burgerwacht, de nochtans zo onschuldige "garde civique", waarbij twee vissers werden neergeschoten. Men weet hoe deze met een romantisch gebaar en met blote borst tot de garde civique riepen "schiet maar" en er werd geschoten. Het gaf James Ensor de gelegenheid om er een zijner beste werken van te maken ...

Ik weet niet precies of de atmosfeer van de havenstad het karakter van de Oostendenaar en vooral van de visser of de zeeman grondig heeft beïnvloed. Wellicht is er wel iets blijven hangen van de omgang met de vreemde varensgezellen. Vaak moeten die zich in de stad geïntegreerd hebben.

Wanneer bv. in 1785 de Oostenrijkse keizer beslist dat er slechts één vrijmetse-laarsloge per provincie meer zal mogen zijn, roept de Oostendse loge "Les Trois Niveaux" als motief in voor haar lokaal voortbestaan, het feit dat ze in een zeestad is gelegen waar ze de gelegenheid heeft meer de ongelukkigen bij te staan dan elders. Onder de leden van die loge vinden we trouwens, in dezelfde periode, meer vreemdelingen dan Oostendenaren en bovendien een ganse reeks zeekapiteins van diverse nationaliteit en religie.

Is het die bestendige omgang met allerlei naties die de Oostendse zeeman een speciale reputatie geeft ? Een kapitein ter lange omvaart vertelde me nog niet zo lang geleden dat men vaak de Oostendenaars afzonderlijk citeert aan boord van de koopvaardijsschepen en het niet zelden voorkomt dat men iets hoort vermelden als : zoveel Hollanders, zoveel Engelsen, zoveel Duitsers, zoveel Belgen en zoveel Oostendenaars aan boord ...

Indien dit nog waar is, ligt de reden misschien in een ietwat eigenzinnige geslotenheid van een historisch zelfbewustzijn, en in de scherpe, sarkastische humor die wel iets schijnt te hebben overgeërfd van de Engelse humor, die in deze stad, die zoveel met Engelsen omging en nog omgaat zeker invloed heeft gehad.

Het huidige Oostende voelt zich door de ontwikkelingen van de 19e en de huidige eeuw, in vergelijking met de vorige eeuwen, die ik zeer kort heb geschets, wellicht niet meer volledig havenstad. De haven wordt meer en meer een technische zaak, buiten de eigenlijke stad gelegen. Het emotionele van het medeleven met de haven verzwakte m.i., hoewel de resultaten evenzeer van handel, visserij als reizigersverkeer steeds merkwaardig blijven.

Immers werd de haven soms militaire haven, nog aldus in de laatste twee Wereldoorlogen, vissershaven, handelshaven, soms de drie tegelijk, reizigershaven, vandaag ook plezierhaven en, naast de haven zelf, kwam de exploitatie van de baden en het strand.

Bovendien werd alle bedrijvigheid, het varen inbegrepen, getechniseerd en gemechaniseerd. Dit brengt mee dat de huidige Oostendse visser en zeeman misschien

danig kan verschillen van zijn voorgangers. Trouwens, de moderne visser en de zeeman wonen thans midden in de stad zoals gewone stedelingen.

Van de haven- en zeefolklore verdwijnt spoedig veel, zoniet alles. De specifieke zeden en gewoonten zwakken af. Het bijgeloof geraakt verloren, want de machine, de radio en de radar, geven een zekerheid die de tussenkomst van bovenaardse invloeden zoniet totaal uitschakelt, dan toch grotendeels doet nutteloos schijnen.

Is het geloof aan de onheilspellende aanwezigheid van een "malfiet" aan boord nog levendig? Heeft de tweede Paasdag nog de betekenis die hij vroeger had? Worden nog door de vissers en zeelui specifieke liederen gezongen? Zingt men nog, buiten de middens die belangstelling hebben voor de folklore, wat vissers en zeelui nog niet zolang geleden zongen? Mijn generatie is nog groot gebracht met dergelijke liederen. Ik denk aan wat op moeders knieën werd geleerd:

't Goa regenen en 't goa woaien
Pitje goa noa de koaie
Pitje goa noa de bassin
En je volt erin ..

En op wat lere leeftijd: het St.-Maartensliedje van

Siente Moartenaven,
Der ligt e schutje in d'aven,
enz..

Of dat machtige: dat de jonkheid zong op zwier, in de tijd van den Hooizolder en 't Keuntje of de Valentino

We zien in de Noordzei geboren
Op e schiptje van Prins Albert
En de stierman is bezopen,
Zet de ketel op het vier.
Hoera, hoera de soep is goed,
Wij zijn de mannen van het zeemansbloed.

Wie zingt dat nog? En hoe lang zal men het nog zingen?

Zoveel voorbeelden van vragen die kunnen gesteld worden. Daarom ook is het nuttig, en ja nodig, dat kringen als De Plate bestaan en proberen op te zoeken en te verklaren wat nog niet reddeloos verloren is.

Het gaat hem trouwens niet alleen over folklore, zeden en gewoonten, maar ook over documenten en archieven.

De Desnercks wisten bv. heel wat unieke documentatie over rederijen en scheepsbouw te Oostende in de eigenlijke zin van het woord te redden, ik zou zeggen op de valreep.

De monsterrollen van onze visserssloepen sedert 1815 tot 1912 werden op bijna even wonderlijke wijze gered door de mannen van het Scheepvaartmuseum te Antwerpen, toen een domme administratie er zich van wilde ontdoen door vernietiging. En dan spreek ik nog niet over het verre verleden, waarin nog veel wetenswaardig opgeborgen zit en ligt te sluimeren.

Havenstad Oostende heeft in de loop der eeuwen zoveel zien verloren gaan, dat alle Oostendenaren van goede wil nog niet voldoende in aantal zijn om te redden wat nog te redden valt. Uit de verzamelde stof kan dan ernstig wetenschappelijk werk ge-
puurd worden.

En dat men de huidige tijden niet vergete. Ook vandaag dient alle materiaal bijgehouden en geïnventarieerd te worden, opdat ook in het jaar 2079 men nog zou weten hoe havenstad Oostende er vandaag uitzag.

Walter DEBROCK